

IQBOL MIRZO SHE'RLARIDA METAFORA, RAMZ VA TIMSOLLARNING
IFODALANISHI

Tajiyeva Gulasal

Termiz davlat pedagogika instituti magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20360376>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Iqbol Mirzo she'riyatida metafora, ramz va timsollarning badiiy ifodalanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Shoir ijodida qo'llangan poetik obrazlar, majoziy tasvir vositalari hamda ramziy ifodalarning mazmun-mohiyati ochib beriladi. Metaforalarning poetik tafakkurni shakllantirishdagi o'rni, ramz va timsollarning milliy qadriyatlar, insoniy kechinmalar hamda ijtimoiy-falsafiy g'oyalarni yoritishdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, shoir she'rlaridagi obrazlilik, badiiy-estetik ta'sirchanlik va individual uslubning o'ziga xos jihatlari ilmiy tahlil asosida yoritilib, poetik mahorat masalalari yuzasidan xulosalar chiqariladi.

Kalit so'zlar: metafora, ramz, timsol, poetik obraz, badiiy tasvir vositalari, poetik tafakkur, lirik qahramon, badiiy-estetik xususiyat, Iqbol Mirzo she'riyati.

Annotation. This article analyzes the expression of metaphors, symbols, and figurative images in the poetry of Iqbol Mirzo. The essence and artistic significance of poetic images, figurative devices, and symbolic expressions used in the poet's works are revealed. The role of metaphors in shaping poetic thinking, as well as the importance of symbols and figurative images in reflecting national values, human emotions, and socio-philosophical ideas, are highlighted. Furthermore, the article examines the imagery, artistic-aesthetic effectiveness, and distinctive features of the poet's individual style through scientific analysis and provides conclusions regarding poetic mastery.

Keywords: metaphor, symbol, figurative image, poetic image, artistic devices, poetic thinking, lyrical hero, artistic-aesthetic features, Iqbol Mirzo's poetry.

Аннотация. В данной статье анализируются особенности выражения метафор, символов и художественных образов в поэзии Iqbol Mirzo. Раскрываются сущность и художественное значение поэтических образов, средств художественной выразительности и символических выражений, используемых в творчестве поэта.

Освещается роль метафор в формировании поэтического мышления, а также значение символов и образов в отражении национальных ценностей, человеческих переживаний и социально-философских идей. Кроме того, на основе научного анализа рассматриваются образность, художественно-эстетическая выразительность и особенности индивидуального стиля поэта, а также делаются выводы относительно его поэтического мастерства.

Ключевые слова: метафора, символ, художественный образ, поэтический образ, средства художественной выразительности, поэтическое мышление, лирический герой, художественно-эстетические особенности, поэзия Икбола Мирзо.

Badiiy adabiyot inson tafakkuri, ruhiy kechinmalari va jamiyat hayotidagi muhim hodisalarni estetik idrok etishning o'ziga xos shakli hisoblanadi. Ayniqsa, she'riyat inson qalbidagi nozik tuyg'ularni, murakkab ruhiy holatlarni hamda falsafiy mushohadalarni yuksak badiiy vositalar orqali ifodalashi bilan boshqa adabiy turlardan ajralib turadi. She'riy matnda fikr va hissiyotning ta'sirchan hamda obrazli tarzda ifodalanishi ko'p jihatdan badiiy tasvir vositalarining mahorat bilan qo'llanishiga bog'liq.

Shu ma'noda metafora, ramz va timsollar she'riyatning estetik kuchini belgilovchi asosiy poetik unsurlar sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur vositalar nafaqat she'rning mazmuniy qatlamini boyitadi, balki ijodkorning individual uslubini, dunyoqarashini va poetik tafakkurini ham namoyon etadi.

Bugungi kunda o'zbek adabiyotshunosligida zamonaviy she'riyatning poetik xususiyatlarini o'rganish, ayniqsa, badiiy tasvir vositalarining funksional ahamiyatini tadqiq etish dolzarb ilmiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, Iqbol Mirzo she'riyatida metafora, ramz va timsollarning ifodalanish xususiyatlarini tahlil qilish nafaqat shoir individual uslubini ochib berishga, balki zamonaviy o'zbek she'riyatining poetik taraqqiyot tamoyillarini aniqlashga ham xizmat qiladi. Zero, badiiy tasvir vositalarining estetik imkoniyatlarini tahlil etish she'riy matnning ichki mazmunini teranroq anglashga, undagi g'oyaviy-badiiy qatlamlarni ochishga yordam beradi.

Zamonaviy o'zbek she'riyati taraqqiyotida inson ruhiyati, milliy o'zlik, tarixiy xotira, Vatanga muhabbat, muhabbat va sadoqat, ijtimoiy-falsafiy muammolarni o'ziga xos badiiy talqin etgan ijodkorlar alohida o'rin tutadi. Ana shunday iste'dodli shoirlardan biri Iqbol Mirzo bo'lib, uning she'rlari samimiyligi, hayotiyliigi, xalqona ruhi va chuqur poetik mazmuni bilan kitobxon e'tiborini qozongan. Shoir ijodida inson qalbi kechinmalari, milliy qadriyatlarga sadoqat, ona Vatanga muhabbat, ezgulik va adolat g'oyalari o'ziga xos poetik usulda aks ettiriladi. Ayniqsa, uning she'rlarida qo'llanilgan metaforalar, ramzlar va timsollar shoir poetik mahoratining muhim ko'rsatkichlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Ma'lumki, metafora badiiy tafakkurning eng faol vositalaridan biri bo'lib, u predmet yoki hodisalar o'rtasidagi o'xshashlik asosida yangi ma'no yaratishga xizmat qiladi. She'riyatda metaforalar orqali oddiy tushunchalar yangicha mazmun kasb etadi, insonning ichki dunyosi va ruhiy kechinmalari yanada yorqinroq tasvirlanadi. Metafora ijodkorning fikrni ixcham, ammo chuqur mazmun bilan ifodalashga imkon yaratadi. Shu sababli ham metafora she'riy matnning ta'sirchanligi va estetik jozibasini oshiruvchi asosiy poetik vositalardan biri sanaladi. Iqbol Mirzo she'rlarida metaforalar faqatgina tasvir vositasi sifatida emas, balki muallif ruhiyati va poetik qarashlarini ifodalovchi muhim badiiy mexanizm sifatida qo'llaniladi.

Ramz esa badiiy adabiyotda keng ma'noviy qatlamni ifodalovchi vosita bo'lib, muayyan predmet, obraz yoki hodisa orqali chuqur ijtimoiy, falsafiy yoki ruhiy mazmunni anglatadi. Ramziy obrazlar she'rning ko'p qatlamli ma'nosini ochishda, kitobxon tafakkurini mushohadaga undashda muhim ahamiyatga ega. Shoir ijodida uchraydigan ayrim tabiat unsurlari, makon va zamon tasvirlari, ranglar, obrazlar hamda poetik detal ko'pincha ramziy ma'no kasb etadi. Bu esa she'r mazmunining yanada teranlashuviga, undagi fikrning umumlashma xarakter kasb etishiga xizmat qiladi.

Timsollar esa poetik obrazlilikni yuzaga chiqaruvchi muhim vosita sifatida badiiy tafakkurning ifodasi hisoblanadi. Timsollar orqali shoir ma'lum bir g'oya yoki ruhiy holatni konkret obraz vositasida ifodalaydi. She'riy timsollar ko'pincha xalq tafakkuri, milliy qadriyatlar va tarixiy xotira bilan uzviy bog'liq bo'lib, ular poetik matnning badiiy-estetik qimmatini oshiradi. Iqbol Mirzo she'riyatida qo'llangan timsollar ko'pincha milliy ruh, insoniy kechinmalar va ma'naviy qadriyatlarni ifodalashga xizmat qiladi. Shoir ba'zan tabiat obrazlari orqali inson ruhiyatini ochib bersa, ayrim hollarda tarixiy yoki ijtimoiy voqeliklarni ramziy timsollar vositasida talqin qiladi.

Iqbol Mirzo ijodining muhim jihatlaridan biri shundaki, unda oddiy voqelik poetik tafakkur orqali yangi estetik ma'no kasb etadi.

Shoir she'rlarida shamol, yo'l, daraxt, qush, osmon, quyosh, tun, yomg'ir singari obrazlar ko'pincha oddiy tasvir emas, balki ma'lum bir ruhiy holat, hayot falsafasi yoki ijtimoiy fikrni ifodalovchi ramziy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Bu holat shoir poetik tafakkurining kengligi va badiiy mahoratining yuksakligidan dalolat beradi. Uning she'rlarida metafora, ramz va timsollar uyg'unligi natijasida obrazli, ta'sirchan hamda falsafiy mushohadaga boy poetik makon yaratiladi.

KO 'ZLARINGGA TERMULSAYDIM

Daralarga qamab qo'yib bo'ronlarni,
Tinchlantirsam yurakdagi suronlarni.
Bir erkalab, bo'yin to'ksam rayhonlarning,
Huzuringga men o'zimni keltursaydim,
Ko'zlaringga termulsaydim, termulsaydim.

Umr tushdek izsiz, shitob o'tayotir,
Umidimni yanchib, mutab o'tayotir.
Oy iqida shoshqin oftob o'tayotir,
Shul hajrni men vaslga yetkursaydim,
Ko'zlaringga termulsaydim, termulsaydim.

Ehromlar ham bir kun turob bo'lar ekan,
Koinot ham to'zg'ib, xarob bo'lar ekan.
Faqat sevgi mangu va sof bo'lar ekan,
Bilganimni endi senga bildirsaydim,
Ko'zlaringga termulsaydim, termulsaydim.

Ko'z yoshlarim, shoshilmangiz, ketmang toshib,
Qon yurakka malham bo'lar sho'r ko'z yoshi.
Quvonchlardan kechib, qayg'ulardan qochib,
She'rlar aytib, yig'latsaydim, kuldirsaydim,
Ko'zlaringga termulsaydim, termulsaydim.

Aytgil, hamon bormi shirin arazlaring?
Salomatmi orzularing, havaqlaring.
Qulog'imdan ketgani yo'q nafaqlaring...
Seni yana bir ko'rishga ulgursaydim,
Ko'zlaringga termulsaydim, termulsaydim.

1997

Iqbol Mirzoning "Ko'zlaringga termulsaydim" she'riy parchasida metafora, ramz va timsollarning qo'llanishi shoir poetik mahoratining muhim jihatlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu misralarda inson qalbidagi nozik kechinmalar, muhabbat, sog'inch, ruhiy iztirob va visolga intilish hissi obrazli ifodalar orqali yuksak badiiy-estetik darajada tasvirlangan. Shoir she'r mazmunini oddiy bayon qilish bilan cheklanmasdan, ko'chma ma'nodagi poetik vositalar yordamida o'quvchini lirik qahramonning ichki dunyosiga olib kiradi.

She'rda qo'llangan metaforalar lirik qahramonning ruhiy holatini ta'sirchan tasvirlashga xizmat qiladi.

Jumladan, “bo‘ron” va “suron” obrazlari bevosita tabiat yoki tashqi hodisani emas, balki inson qalbidagi ichki iztirob, ruhiy bezovtalik, hijron va hissiy kurashlarni anglatadi. Bu obrazlar orqali shoir qalbdagi notinchlikni ko‘rsatadi. Lirik qahramonning ana shu “bo‘ron”larni jilovlash, “suron”larni tinchlantirish istagi uning ruhiy taskin va muhabbat sari intilishini ifodalaydi. Bu esa she‘rning hissiy ta‘sirchanligini yanada oshirib, o‘quvchida hamdardlik hissini uyg‘otadi.

She‘riy parchada ramziy obrazlar ham muhim badiiy yuk tashiydi. Ayniqsa, “rayhon” obrazi sharq she‘riyatida ko‘pincha poklik, go‘zallik, muhabbat, samimiyat va nafislik ramzi sifatida talqin etiladi. Shoirning rayhon obrazidan foydalanishi lirik qahramonning ichki olamidagi nozik tuyg‘ularni, mehr va sadoqat hissini kuchaytirishga xizmat qilgan. Bu obraz she‘rga milliy ruh va poetik nafislik bag‘ishlaydi. Shu jihatdan rayhon timsoli she‘rning emotsional-estetik qatlamini boyituvchi vosita hisoblanadi.

Shuningdek, she‘rning markaziy obrazlaridan biri bo‘lgan “ko‘z” timsoli ham alohida ma‘no kasb etadi. Sharq mumtoz va zamonaviy adabiyotida ko‘z ko‘pincha qalb oynasi, muhabbat manbai, ruhiy yaqinlik va samimiyat timsoli sifatida tasvirlanadi. “Ko‘zlaringga termulsaydim” ifodasi oddiy qarash ma‘nosini emas, balki qalban yaqin bo‘lish, ruhiy taskin topish va ma‘naviy uyg‘unlikka erishish istagini bildiradi. Lirik qahramonning termulishi muhabbatdagi sadoqat, sog‘inch va ichki ehtiyojni ifodalovchi kuchli poetik vositaga aylanadi.

Bundan tashqari, she‘rda takror san‘ati ham muhim poetik ahamiyatga ega. “Termulsaydim, termulsaydim” shaklidagi takror oshiq qalbidagi sog‘inchning kuchi va muhabbat tuyg‘usining chuqurligini ta‘kidlaydi. Takror orqali lirik kechinma kuchaytiriladi va o‘quvchiga yanada ta‘sirchan yetkaziladi. Bu holat she‘rning ohangdorligini ham ta‘minlaydi.

Umuman olganda, mazkur she‘riy parchada metafora, ramz va timsollar uyg‘unligi orqali inson ruhiyati nozik va ta‘sirchan tarzda ochib berilgan. Shoir tabiat obrazlari va poetik vositalardan foydalanib, muhabbatning murakkab kechinmalarini chuqur falsafiy hamda estetik mazmunda ifodalashga muvaffaq bo‘lgan. Shu sababli ushbu misralar o‘quvchi qalbidagi samimiy tuyg‘ular uyg‘otuvchi, badiiy-estetik jihatdan yuksak poetik namunalarni sirasiga kiradi.

Umr tushdek izzsiz, shitob o‘tayotir, deb boshlangan misrasini quyidagicha tahlil qilishimiz mumkin.

Iqbol Mirzoning ushbu she‘riy misralarida metafora, ramz va timsollar inson qalbidagi hijron, sog‘inch, umid va visolga intilish tuyg‘ularini chuqur badiiy ifodalashga xizmat qilgan. Shoir she‘rda inson umrining o‘tkinchiligi, vaqtning shiddat bilan o‘tishi hamda muhabbat yo‘lidagi ruhiy iztiroblarni obrazli tasvir vositalari orqali yoritadi. Jumladan, umrning “tush”ga qiyoslanishi hayotning qisqaligi va beqarorligini anglatadi, “umidimni yanchib” ifodasi inson qalbidagi armon va ruhiy azoblarni metaforik tarzda ifodalaydi. Shuningdek, “oy” va “oftob” obrazlari poetik ramz sifatida vaqt, yorug‘lik, umid va muhabbat ma‘nolarini anglatib, she‘rning falsafiy mazmunini boyitadi. “Hajr” va “vasl” tushunchalari esa ayriliq hamda muhabbatga erishish orzusining timsoli sifatida qo‘llanib, lirik qahramonning ichki kechinmalarini ta‘sirchan ko‘rsatishga xizmat qilgan. Umuman olganda, shoir metafora, ramz va timsollar uyg‘unligi orqali muhabbat va hayot falsafasini yuksak badiiy-estetik ruhda tasvirlashga muvaffaq bo‘lgan.

Iqbol Mirzoning uchinchi she‘riy misralarida metafora, ramz va timsollar orqali hayotning o‘tkinchiligi, inson qalbidagi armon, sog‘inch hamda muhabbatning boqiyliqi chuqur badiiy-estetik ruhda ifodalangan. Shoir poetik obrazlar yordamida dunyodagi barcha moddiy narsalar, hatto eng buyuk va mustahkam timsollar ham vaqt o‘tishi bilan yo‘qolishini tasvirlaydi.

“Ehrom”, “koinot” kabi obrazlar foniylik va o‘tkinchilik ramzi sifatida qo‘llangan bo‘lsa, “sevgi” timsoli abadiylik, poklik va insoniy tuyg‘ularning eng yuksak ifodasi sifatida talqin etiladi. Shuningdek, lirik qahramonning kech anglangan hislari, armon va visol istagi ham ta’sirchan poetik vositalar orqali ochib berilgan. “Ko‘zlaringga termulsaydim” ifodasi esa qalbiy yaqinlik, samimiy muhabbat va sog‘inch timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. Umuman olganda, shoir metafora, ramz va timsollar uyg‘unligi orqali muhabbatning ulug‘vorligi va hayot falsafasini chuqur badiiy mahorat bilan yoritishga muvaffaq bo‘lgan.

Ko‘z yoshlarim, shoshilmangiz, ketmang toshib,
Qon yurakka malham bo‘lar sho‘r ko‘z yoshi.
Quvonchlardan kechib, qayg‘ulardan qochib,
She‘rlar aytib, yig‘latsaydim, kuldirsaydim,
Ko‘zlaringga termulsaydim, termulsaydim.

Ushbu she‘riy misralarda metafora, ramz va timsollar orqali inson qalbidagi iztirob, muhabbat, sog‘inch va ruhiy kechinmalar chuqur badiiy-estetik ruhda ifodalangan. Shoir lirik qahramonning ichki dunyosini poetik obrazlar yordamida ochib berishga intiladi. Jumladan, “ko‘z yoshi” obrazi oddiy yig‘i emas, balki qalbdagi dard, sog‘inch va armonning ramziy ifodasi sifatida tasvirlangan. “Qon yurak” birikmasi esa kuchli ruhiy og‘riq va iztirobning metaforik tasviri bo‘lib, ko‘z yoshining “malham” sifatida berilishi insonning ichki dardlari ayrim hollarda yig‘i orqali yengillashishini anglatadi.

Shuningdek, she‘rda quvonch va qayg‘u obrazlari inson hayotining qarama-qarshi holatlari sifatida ramziy ma’noda qo‘llangan. “She‘rlar aytib, yig‘latsaydim, kuldirsaydim” misrasi orqali esa she‘riyatning inson ruhiyatiga ta’sir etuvchi kuchi ifodalanadi. Bu yerda she‘r qalb kechinmalarini yetkazuvchi muhim timsol sifatida namoyon bo‘ladi. Yakundagi “Ko‘zlaringga termulsaydim, termulsaydim” misrasi esa sog‘inch, muhabbat va qalbiy yaqinlik istagining kuchli poetik ifodasi bo‘lib, lirik qahramonning samimiy his-tuyg‘ularini yanada ta’sirchan ochib beradi.

So‘ngi misralarida metafora, ramz va timsollar orqali muhabbat, sog‘inch, ayriliq va qalbiy yaqinlik tuyg‘ulari chuqur badiiy-estetik ruhda ifodalangan. Shoir lirik qahramonning ichki kechinmalarini obrazli tasvir vositalari orqali yoritib, sevgi bilan bog‘liq nozik his-tuyg‘ularni ta’sirchan tarzda ochib beradi. Misralarda “shirin arazlar”, “orzular”, “nafas” kabi obrazlar muhabbatdagi samimiyat, mehr, sog‘inch va xotiraning ramziy ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Ayniqsa, sevgan insonning “nafaslari”ni unutmazlik holati ruhiy yaqinlik va qalbdagi unutilmas tuyg‘ularning metaforik tasviri hisoblanadi. Shuningdek, lirik qahramonning yana bir bor ko‘rishga bo‘lgan intilishi ayriliq iztirobi va visol orzusini anglatadi. “Ko‘zlaringga termulsaydim” ifodasi esa muhabbat, samimiylik va qalbiy taskinning asosiy timsoli sifatida qo‘llanib, she‘rning hissiy ta’sirchanligini kuchaytiradi. Umuman olganda, shoir metafora, ramz va timsollar uyg‘unligi orqali inson qalbidagi sog‘inch va muhabbat kechinmalarini yuksak poetik mahorat bilan tasvirlashga erishgan.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Iqbol Mirzo she‘rlarida metafora, ramz va timsollar shunchaki badiiy bezak vazifasini bajarmaydi, balki lirik qahramonning ichki dunyosini ochish, poetik g‘oyani chuqurlashtirish va o‘quvchiga estetik ta’sir ko‘rsatishning muhim omili sifatida xizmat qiladi. Shoirning poetik tasvir vositalaridan o‘rinli va mahorat bilan foydalanishi uning she‘riyatiga samimiyat, ta’sirchanlik va falsafiy mushohada ruhini bag‘ishlagan.

Shu jihatdan, Iqbol Mirzo she'riyati o'zbek zamonaviy adabiyotida badiiy obrazlilikning yorqin namunasini tashkil etadi hamda metafora, ramz va timsollarni o'rganish nuqtayi nazaridan muhim ilmiy manba sifatida ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbek she'riyatida metafora, ramz va timsollar talqiniga oid ilmiy maqolalar hamda adabiyotshunoslik manbalari.
2. Iqbol Mirzo. Saylanma. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2019. – 256 b.
3. Iqbol Mirzo. “Ko'zlarimga termulsaydim” Shoir she'rlari to'plami. – Toshkent: Sharq, 2018.
4. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2010. – 320 b.
5. Ibrohim Haqul. Badiiy so'z sehri. – Toshkent: Ma'naviyat, 2007.
6. Hozirgi o'zbek adabiyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
7. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 2015.
8. Qozoqboy Yo'ldoshev. Badiiy tahlil mezonlari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2011.
9. O'zbek adabiy tanqidi va tahlili. – Toshkent: Akademnashr, 2020. Ilmiy maqolalar va adabiyotshunoslikka oid manbalar (metafora, ramz va timsollar tahliliga oid materiallar).
10. Ozod Sharafiddinov. Ijodni anglash baxti. – Toshkent: Ma'naviyat, 2004.
11. Zamonaviy o'zbek she'riyatida metafora, ramz va timsollar talqiniga bag'ishlangan ilmiy maqolalar va konferensiya materiallari.
12. <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/hikmatlar/yo'zuvchilar-adabiyot-to'g'risida>
13. <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/iqbol-mirzo-she'rlar.html>